

Metodika mapování čejky chocholaté

Václav Zámečník, Vojtěch Kubelka a Miroslav E. Šálek

Provádět monitoring čejky chocholaté je přínosné během celé hnízdní sezóny, tj. konce února do začátku července, ale stěžejní je zejména období od 20.3 do 10.4., kdy většina ptáků obsazuje hnízdiště a začíná hnízdit. Čejky jsou v této době díky nápadnému toku a nízké vegetaci nejsnáze zjištělné a jejich početnost dosahuje na obsazených lokalitách maximálních hodnot. Proto je vhodnější hledat nová hnízdiště než opakovaně kontrolovat už nalezené lokality. Návrat na již sčítanou lokalitu má význam pouze v případech, kdy jste při první kontrole nezaznamenali čejky při toku (mohlo se jednat pouze o protahující ptáky) nebo v době návštěvy nebylo možné odhadnout početnost čejek např. z důvodu špatného počasí. Zmapování co největšího území v tomto období je stěžejní pro úspěšnost celé akce.

Během dalších 22 dní, od 11. dubna do 2. května, je užitečné na co největším počtu lokalit kontrolovaných v prvním období provést druhou návštěvu a to minimálně 10 dní po provedení první návštěvy. Hledání nových lokalit v tomto období je však rovněž velmi přínosné, i když výsledky z tohoto období jsou již trochu matoucí, protože čejky se mezitím mohly přeskupit mezi lokalitami po ztrátách snůšek v důsledku probíhajících polních prací nebo predace a může se jednat o náhradní hnízdění na "provizorních" hnízdištích.

Jak mám při monitoringu postupovat?

Čejky jsou v době tahu a při výběru hnízdišť v krajině poměrně nápadné a to nejen svým kontrastním zbarvením a akrobatickým letem, ale zejména pronikavým voláním kvííí-vit. Při pátrání po čejkách věnujte přednostní pozornost zemědělským kulturám, které jsou na jaře částečně podmáčené (oraniště, mírné deprese ve vzházejících ozimech nebo jařinách, vlhké louky, okolí vypuštěných rybníků). Jako vhodný způsob dopravy se nabízí kolo – druhá polovina března je ten správný čas oprášit ho po zimě a udělat tak současně něco pro své tělo i pro přírodu. Nezapomeňte na vhodné obutí (holinky), teplé oblečení a něco pro zahřátí do „termosky“.

Čejky je možno vyhledávat po celý den, avšak jejich aktivita výrazně klesá za větrného počasí a také v časných odpoledních hodinách za velmi teplých slunečných dnů. Tokající čejky lze vyhledávat poslechem v otevřené krajině – zvláště v ranních hodinách je jejich tok slyšitelný na stovky metrů. Vizualní kontrola lokality se pak odvíjí od množství pozorovaných ptáků a přehlednosti území. Samci jsou nápadnější, často létají nad plochou a volají, samice spíše nenápadně posedávají v polích nebo sbírají potravu v okolí. Teritoriální samci velmi dobře ohraničují prostor budoucího hnízdiště a tak je užitečné je zpovzdálí (např. z částečného úkrytu, ale vždy pokud možno „po slunci“) alespoň 10 minut sledovat. Obvykle po chvíli odhalíme několik dalších ptáků, kteří byli zprvu přehlédnuti nebo se vrátili z potravního stanoviště. Vyplatí se ihned po obeznámení se situací a tedy ještě v terénu provést hrubý náskok s vyznačením jednotlivých biotopů, zamokřených míst a také prostoru, nad nímž tokali samci, popř. také, kde byly pozorovány čejky sbírající potravu. Nezapomeňte zaznamenat vámi pozorovaný celkový počet čejek, dobu strávenou pozorováním na konkrétní lokalitě a typ dalekohledu, který jste použili. I tyto doplňující a zdánlivě bezvýznamné údaje mohou být pro nás velmi užitečné při konečném vyhodnocování výsledků. Pokud Vás lokalita zaujme a navštívíte ji v tomto termínu opakovaně, můžete se soustředit na odhad počtu hnízdicích samic. Ten totiž vůbec nemusí odpovídat

počtu přítomných samců: v méně vhodných biotopech někdy tokají nespárovaní samci, kteří na lokalitě vůbec nezahnízdí a záhy z lokality zmizí a naopak, na atraktivních místech jsou samice ochotny hnízdít polygamně, tj. v teritoriu jednoho samce zahnízdí dvě, výjimečně i tři samice. Vyhledávání hnízd na dálku je nejsnazší v loukách (čejky sedící na hnízdech jsou při pečlivém pátrání silnějším dalekohledem o rozlišení nejméně 10×50 dobře pozorovatelné), o něco obtížnější je v rašících obilninách a nejnáročnější v oraništích. Zde je nejspolehlivější metodou krátká pochůzka polem a spočtení vyplašených čejek, které jsme předtím neviděli. Nejpravděpodobněji totiž půjde o ptáky, kteří seděli na hnízdech a byli přehlédnuti. Pokud plašení není intenzivní a časté, čejky je tolerují a na hnízda se záhy vracejí.

Jak správně vyplnit formulář ve speciální „čejčí databázi“ (vstup přes stránku birdlife.cz/cejka)?

Každou kontrolu dané lokality uvádějte jako nový originální záznam v databázi. Součástí dotazníku jsou povinné a nepovinné položky. Mezi povinné položky patří kromě zcela základních informací o **datu sčítání** a **jménu pozorovatele** následující kolonky:

Obec (část obce). Zadáním tohoto údaje se Vám přiblíží mapka do požadované oblasti, kde poté snadno dohledáte polohu hnízdiště.

Lokalita. Tato kolonka je velmi důležitá pro snadnou identifikaci lokality pozorovatelem a při komunikaci organizátorů s mapovatelem (domluva podle jednoznačného názvu lokality je snazší, než podle GPS souřadnic). Optimální je nazvat lokalitu originálním způsobem, např. „Louka jižně od Pištína“ nebo „Roudnice – sever“. Důležité je při každé kontrole stejné lokality zadávat její název identicky s předchozím, abychom věděli, že se opravdu jedná o další návštěvu stejné lokality.

Souřadnice. Bez přesného lokalizování hnízdiště by celé mapování ztrácelo smysl. Zde doporučujeme přepnout na satelitní mapu a při dostatečném zvětšení dohledat přesnou polohu hnízdiště. GPS souřadnice zadáte do odhadnutého středu hnízdiště na mapě kliknutím levého tlačítka myši. Po kliknutí ověřte, že zadaná lokalita opravdu odpovídá. Pozici je případně možné jednoduše posunout, pokud na značku najedete kurzotrem myši a uchopením pozice levým tlačítkem ji můžete posunout na libovolné místo.

Počet. Do této kolonky vyplňte maximální zjištěný počet dospělých jedinců čejky při dané kontrole (mláďata se vypisují pouze do poznámky). Pokud je na lokalitě více než 20 čejek a Vy nejste schopni je přesně spočítat, je možné uvést počet ve tvaru „cca 30“. Podobným způsobem můžete uvést „min 10“ v případě, kdy kvůli zhoršeným podmínkám počasí nebo krátké době návštěvy lokality předpokládáte podstatně více přítomných čejek na lokalitě.

Prostředí. Nejčastěji se bude jednat zároveň o hnízdní prostředí. Zde máte na výběr z 13 možných typů prostředí. Před vlastním mapováním se ujistěte, že máte představu, jak dané konkrétní prostředí vypadá. Pokud se stane, že čejky objevíte v neobvyklém biotopu (brambořiště, pole řepy apod.) nebo si nejste jisti zařazením prostředí na Vaší lokalitě, tak zadejte „jiné prostředí“ a co nejpodrobněji ho popište do poznámky.

Přítomnost vody. Zde existují čtyři možnosti, z nichž jednu je nezbytné vybrat. Poslední možnost: „rozsáhlá podmáčená plocha“ představuje opravdu plošně zatopené pole, nebo louku, kde není voda

vidět pouze v depresích. Biotopy jako dno rybníka/odkalovací nádrž nebo výtopy rybníka, trvale podmáčené ostřicoviště budou zpravidla také rozsáhle podmáčené plochy.

Pravidelnost hnízdního výskytu čejek na lokalitě. Mapovatel může mít problémy se správnou interpretací u občasného/nepravidelného a pravidelného/každoročního hnízdiště. Pro jistotu příklad: Pokud jsem lokalitu pozoroval 6 let a čejky byly přítomny v 1-3 letech, tak se jedná o občasný/nepravidelný hnízdiště, pokud jsem zde čejky pozoroval ve 4-6 letech, jedná se o pravidelný/každoroční hnízdiště. Podobný poměr lze stanovit z různého počtu let sledování. Do poznámky prosím uveďte, kolik let lokalitu sledujete. Pravidelnost hnízdního období se vztahuje k posledním šesti, maximálně 10 hnízdním sezónám, historické výskyty čejek na lokalitě staršího data již neberte v potaz.

Nepovinnými, ale velmi důležitými a potřebnými částmi dotazníku jsou:

Časové rozmezí sčítání na dané lokalitě. Tento údaj prosím uvádějte v rozmezí od-do (např.: 15:30-16:10). Časové rozmezí je důležité pro posouzení úsilí pozorovatele a denní doby sčítání.

Aktivita. Rovněž se nejedná o povinný údaj, ale jeho vyplnění je velmi důležité, zejména s ohledem na průkaznost hnízdění čejek na lokalitě a tedy i významnost lokality pro čejky. Pro vyplňování čejčího dotazníku jsou relevantní následující možnosti (seřazené podle průkaznosti hnízdění od nejnižšího k nejvyššímu): lov/sběr potravy => volání => tok => páření => staví hnízdo (u čejky hloubení hnízdního důlku) => obsazené hnízdo => vzrušené chování a varování (u čejky zejména intenzivní vyhánění ptačích predátorů, varování i na člověka, svědčí spíše o přítomnosti mláďat) => čerstvě vylétaná mláďata (u čejky znamená pozorování samostatných nevzletných mláďat, do poznámky můžete odhadnout jejich věk). Lokalita, kde čejky zahrnily a úspěšně vyvedla mláďata je pochopitelně hodnotnější, než ta, kde došlo pouze k neúspěšnému zahrnání. Proto vyplňujte vždy k dané kontrole aktuální nejvyšší průkaznost hnízdění (tedy pokud čejky na lokalitě sbírají potravu, tokají a jednu samici vidím na hnízdě => uvedu do aktivity „obsazené hnízdo“). Tento princip platí obecně. Během minimálně 10 min. pozorování by se měly čejky nějak projevit, pokud však opravdu nezaznamenáte žádnou aktivitu, popište to do poznámky.

Velikost hnízdiště. Jedná se o důležitou informaci, která charakterizuje způsob hnízdění a může být také využita při ochraně dané lokality. Kolonku vyplňujte, pouze pokud zaznamenáte tok a vyšší kategorii průkaznosti hnízdění. Jedná se o plochu v ha, nad kterou vidíte tokat čejky obhajující teritorium, pozorujete sedící ptáky na hnízdech s hlídkujícími jedinci okolo apod. Odhad plochy v terénu může být náročný, proto doporučujeme (zvláště na rozsáhlejších plochách) si v terénu pouze vymezit pomocí jednoznačných horizont (např. soliterní strom v poli, okraj lesa, budova) okraje hnízdiště, ideálně ze dvou pozic, a před zápisem lokality do databáze spočítejte plochu pomocí některého z mapového portálu, např. <https://mapy.cz>. Podle obce si vyhledejte příslušný půdní blok a dvojklikem levým tlačítkem myši se vám rozbálí informace o půdním bloku včetně jeho rozlohy.

Výška porostu. Uvádějte ji zaokrouhlenou na 5 cm a hodnoťte jako výšku, které dosahuje většina rostlin na polním celku s hnízdištěm čejek (nepočítají se nejvyšší stébla, ani to, že obilí okolo mokřiny nevězelo a je nižší než na zbytku hnízdiště).

Zbývají na vyplnění dvě okna rozsahově neomezených poznámek. Nad spodním oknem jsou vypsány informace, které bychom rádi o hnízdišti získali. Postačí si tento odstavec zkopírovat do poznámky a

na patřičných místech heslovitě sdělit požadované údaje (často stačí „ano/ne“, „nejsou“ apod.). Zde budeme moc rádi, pokud uvedete alespoň některé z doporučených informací:

odhad velikosti plochy v ha, kde čejky hnízdí – velikost oblasti, kde čejky pravděpodobně hnízdí, např. „cca 3 ha kolem vlhké deprese“ nebo „čejky hnízdí rozptýleně na západní polovině pole (cca 20 ha)“.

ohrožující faktory čejek na lokalitě – např. zemědělské práce (zvláčení oraniště, smykování louky apod.), pozorování predační události „pochop se snažil ukořistit mládě“, „lokalitou proběhla liška“ nebo „hnízdíště pozorně sledují z nedalekého stromu 2 vrány“, rušení lidmi a další.

přítomnost hnojiště – jedná se o vyhledávané potravní stanoviště pro čejky s mláďaty. Pokud je přítomné, uveďte, zda se nachází přímo na hnízdišti, nebo je za jeho hranicemi (v tomto případě uveďte jak je hnojiště daleko od kraje hnízdiště). Při kontrole v době vodění mláďat je vhodné také zkontrolovat jeho okolí.

poměr pohlaví; počet ptáků na hnízdech, počet mláďat... a cokoliv dalšího.

Nakonec bude velmi užitečné zodpovězení těchto tří otázek v poznámce:

Provedu další kontrolu této lokality? – pokud plánujete lokalitu znovu navštívit, uveďte to => všichni budou vědět, že lokalita bude dále sledována, stejně tak, pokud máte jistotu, že už se na lokalitu již nevrátíte, uveďte to a všichni budou vědět, že tato lokalita je volná pro další monitoring; pokud to bude významná lokalita, pokusíme se za Vás sehnat náhradu.

Provedl jsem negativní kontrolu této lokality? – pokud jste projeli širší oblast a na této lokalitě jste čejky pozorovali až nyní, uveďte do poznámky data předchozích negativních kontrol (např. „8.4. a 19.4. jsem zde čejky nepozoroval“), tyto údaje jsou důležité pro rozhodnutí, zdali se jedná o lokalitu náhradního hnízdění, kde čejky na počátku hnízdní sezóny nebyly přítomny, nebo zdali tuto jistotu nemáme a lokalita objevená 15. května může být náhradní hnízdiště stejně dobře jako lokalita obsazená od začátku sezóny, akorát jí dříve nikdo nenavštívil.

Vstoupil jsem do plochy hnízdiště? – stačí uvést „ano“ nebo „ne“ za zkopírovanou otázku ze záhlaví poznámky, případně je možné informaci více rozepsat. Tento údaj je důležitý pro stanovení přesnosti odhadu čejek na lokalitě.

Aktualizaci metodiky finančně podpořilo MŽP v grantovém řízení. Materiál nemusí vyjadřovat stanoviska MŽP.

Ministerstvo životního prostředí